

A TULAJDONNEVEK ÍRÁSÁNAK SAJÁTOS ESETEI A SZLOVÁKIAI MAGYAR NYELVŰ SAJTÓBAN

A helyesírás státusa a kisebbségi helyzetben élők számára is egyértelmű: az országhatáron túl élő magyarok ugyanazt a Magyar Tudományos Akadémia Helyesírási Bizottsága által készített, ún. akadémiai helyesírási szabályozást követik, mely szerint A magyar helyesírás szabályai c. kiadvány 11. kiadása az érvényes és követendő kodifikáció. Annak ellenére, hogy a szabályzat nem kötelező érvényű, ösztársadalmi elfogadottsága és tekintélyi szerepe miatt mindannyiunk számára presztízsertéke van (Laczkó–Mártonfi 2004: 10).

A fentiek tükrében már maga a *helyesírás* szó egyfajta szabályozásra utal, amely eldönti, hogy az írásforma tekintetében mi helyes, és mi helytelen. A helyesírási norma olyan szabályokat foglal magába, amelyeket a társadalmi megegyezés alakított ki, tehát egyén és közösség viszonyára épít. Tolcsvai Nagy Gábor nyelvész szerint a nyelvi normát – amelynek része a helyesírási norma is – elsősorban nem nyelvtani szabályként értelmezzük, hanem olyan segédeszközként, amely hozzájárul sikeres megnyilvánulásunkhoz (Tolcsvai Nagy 1996: 20). A magyar nyelv történetében a standardizációt megelőzően a kisebb beszélőközösségeknek külön-külön önálló helyesírásuk volt. Ilyen ismert eltérést mutatott hosszú ideig a katolikus és a protestáns, majd az ún. jottista-ipszilonista helyesírás. Az eltérő helyesírást hirdetők körében eltérő normák érvényesültek, ugyanakkor megjelentek az első kodifikációs kísérletek is. Amikor a Magyar Tudós Társaság 1832-ben kiadta az első akadémiai helyesírási szabályzatot, a különböző orientáló mintákat egyesítette, s egy határozottabb, előíró jellegű mintát állított fel. Ez volt a magyar helyesírás standardizációjának legfontosabb lépése, de ez nem azt jelenti, hogy ettől kezdve minden magyar anyanyelvű írástudó ennek megfelelően írt. A standard hosszú folyamat eredményeként terjedt el, s ma is sokéves tanulás után válik egy-egy nemzedék tudásának részévé (ennek egyik oka talán a magyar helyesírás túlszabályozottsága). Ugyanakkor a helyesírás (történeti jellegénél fogva) tovább változik, a rögzített normarendszerre több tényező – pl. a beszéd, a kiejtés változása, az ízlés, a divat stb. – is hatással van.

Az előadás a szlovákiai magyar írásgyakorlatból kölcsönzött példákkal az olyan jelenségek bemutatását tűzte ki célul, amelyek A magyar helyesírás

szabályaiban a külön nem szabályozott, illetve a rögzítettektől eltérő írásmódokra hívja fel a figyelmet. A szlovákiai magyar nyelvű sajtóból összegyűjtött – a standardtól eltérő helyesírási formákat tartalmazó – példaanyag azt igazolja, hogy az intézménynevek és az egyes földrajzi nevek írásában a legnagyobb a bizonytalanság. Ennek egyik magyarázata az lehet, hogy társadalmunk életében az 1989-es év többféle területen nagy változásokat hozott. Leginkább a politika és a gazdasági élet, de a kultúra meglévő intézményrendszere is nagymértékben átalakult, tartalmában és szerkezetében egyaránt. Mindennek természetes következménye, hogy az addig mindennapi használatban lévő tulajdonnévanyag kicserélődött: helyette több száz, az új igényeknek megfelelő elnevezés jött létre (Bozsik 2002: 86). Éppen ezért napjainkra a korábbinál sokkal bonyolultabbá vált a tulajdonnév fogalmának meghatározása. Sokszor nehézséget okoz vagy vitatható a tulajdonnév terjedelmének körülhatárolása is, s egyre több kérdést vet föl az új névtípusok helyesírása. Az is köztudott, hogy bármely nyelvnek kisebbségi helyzetben való használata természetes módon vonja maga után a nyelvhasználat speciális, az anyaországitól eltérő módosulását (Kiss 1994: 93). De vajon az idegen nyelvi hatások, az esetleges szlovák helyesírási kölcsönzések befolyásolhatják-e – s ha igen, milyen mértékben – az írott nyelvet?

1. Az intézménynevek

Az intézménynevek írását az 1954-es, 10. kiadású helyesírási szabályzatban egységesítették először. Az előírás, mely szerint „a lényeges elemek nagy, a lényegtelenek kis kezdőbetűvel írandók”, meglehetősen liberális írásmódot eredményezett. Ezt volt hivatott kiküszöbölni a jelenleg is érvényben levő 1984-es, 11. kiadású szabálygyűjtemény 187. pontja, mely – az *és* kötőszó, valamint az *a*, *az* névelők kivételével – az intézménynév valamennyi elemére kiterjesztette a nagybetűs írásmódot. A több mint húsz évvel ezelőtti példaanyag egy része azonban lassan időszerűtlenné vált, ezért az MTA Magyar Nyelvi Bizottsága a 11. kiadás tizenegyedik lenyomatának kibocsátásakor a szabálypontok meghaladottá vált példáit a kornak megfelelőekre cserélte (AkH. 1994: 6), 2000-ben pedig egy szótári anyagában bővített lenyomatot (2000: 3) jelentetett meg. De sem a példaanyag-változtatás, sem a leggyakoribb használatú új elemeknek a szótári részbe való beiktatása nem oldotta meg azokat a helyesírási problémahelyzeteket, amelyek a társadalom differenciálódásával járó új névtípusok keletkezésekor jelentkeztek. Az intézménynevek írásában elsősorban a sok névfajta, a hivatali alá- és fölérendeltségi viszonyok bonyolultsága, a hivatalos és nem hivatalos megnevezések keveredése miatt nagy a bizonytalanság. A mindennapi írásgyakorlatban sok gondot okoznak a teljes intézménynevek mellett vagy helyett

használt egyéb formák, az intézmények alárendelt egységei nevének átmenei típusai, illetve az intézménynévszerű megnevezések.

De mielőtt a normának megfelelően szeretnénk leírni egy intézmény nevét, fel kell tennünk a következő kérdést: mit nevezünk intézménynek? Az értelmező kéziszótárban az *intézmény* címszó alatt a következő értelmezést találjuk: „valamely közösségi célra létesített, bizonyos személyi kerettel rendelkező társadalmi vagy állami szervezet” (ÉKSz. 2003: 572). Az intézménynév fogalmának pontos meghatározása azonban a névtani szakemberek szerint nem ilyen egyszerű. Hajdú Mihály Magyar tulajdonnevek című munkájában ezt írja: „...idetartoznak az államszervezet, a kulturális és gazdasági élet minden legális vagy csak önszerveződésből működő, néhány emberből vagy több osztályból, csoportból álló, spontán szabályok szerint működő egységei. Intézmény tehát talán még a Fény utcai galeri is, bár ezt már sokan nem fogadják el intézménynek” (Hajdú 1994: 68). J. Soltész Katalin egy korábbi írásában azt vallja, hogy az intézménynevek jelentékeny része közszói kapcsolat, amelyben semmi – hagyományos értelemben vett – „tulajdonnévszerű” nincs, még nagybetűs írásmódja is önkényesnek látszik (J. Soltész 1979: 95). Az AkH. nem fejti ki az intézmény, illetve az intézménynév fogalmát, csupán az egyes szabálypontok alapján következtethetünk arra, mely egységeket sorolja az intézménynevek, s melyeket az intézménynévszerű megjelölések közé (l. AkH. 2000: 75–78). Az Osiris Kiadó Helyesírás c. kötete azonban – Hajdú Mihály meghatározásából kiindulva – ezt írja: „Az intézmény fogalmába az államszervezet, a gazdasági és a kulturális élet hivatalos vagy önszerveződésen alapuló, néhány emberből vagy több osztályból, csoportból álló, spontán vagy szabályok szerint működő egységei tartoznak” (Laczkó–Mártonfi 2004: 215).

1.1. Az intézménynevek helyesírásának fő szabálya

Az AkH. 187. pontja szerint a hivatalok, társadalmi szervezetek, oktatási intézmények, tudományos intézetek, alapítványok, pártok, szövetkezetek, vállalatok és hasonló többbelemű, cégszerű nevében az *és* kötőszó, valamint a névelők kivételével minden tagot nagybetűvel kezdünk. Az *-i* képzős származékszavakban a tulajdonnévi vagy az azzal egyenértékű tag(ok) nagy kezdőbetűjét megtartjuk, a köznévi elem(ek)et pedig kisbetűvel írjuk (AkH. 2000: 75).

A szlovák akadémiai helyesírás az intézménynevek írását az 1.3.3. szabálypont 4. alpontjában szabályozza. Eszerint a hivatalok, az intézmények és a szervezetek (mint főhatóságok) többbelemű hivatalos megnevezésében – az egyébként is tulajdonnévi tagon kívül – csupán az első tagot írjuk nagy kezdőbetűvel, pl.: *Národná rada Slovenskej republiky*, *Slovenská národná rada*.

Az intézménynevek szlovákiai magyar írásgyakorlatát inkább a magyar, mint a szlovák helyesírás ide vonatkozó szabályai befolyásolják, tehát a tulajdonnév kezdetét és végét az alkotóelemek nagy kezdőbetűs írása jelzi. Bizonytalanságot főként az intézmények működési helyére utaló *-i* képzős melléknévi jelzők írásában láthatunk (az AkH. szerint ezek a jelzők nyilvánvalóan alkalmiak, tehát a névnek nem részei):

SAJTÓBAN	STANDARD FORMA
<i>Európa Klub polgári társulás</i>	<i>Európa Klub Polgári Társulás</i>
<i>Kecskés László társaság</i>	<i>Kecskés László Társaság</i>
<i>nemzeti színház</i>	<i>Nemzeti Színház</i>
<i>(a) pozsonyi szlovák etnológiai Intézet</i>	<i>(a) pozsonyi Szlovák Etnológiai Intézet</i>
<i>(a) Pozsonyi Autóbusz-közlekedési Vállalat</i>	<i>(a) pozsonyi Autóbusz-közlekedési Vállalat</i>
<i>kelet-szlovákiai Villamos Művek Rt.</i>	<i>Kelet-szlovákiai Villamos Művek Rt.</i>
<i>Dunaszerdahelyi Hviezdoslav utcai alapiskola</i>	<i>dunaszerdahelyi Hviezdoslav Utcai Alapiskola</i>
<i>Dunaszerdahelyi iskola utcai alapiskola</i>	<i>dunaszerdahelyi Iskola Utcai Alapiskola</i>
<i>Dunaszerdahelyi Komenský utcai alapiskola</i>	<i>dunaszerdahelyi Komenský Utcai Alapiskola</i>
<i>Nyitra megyei önkormányzat</i>	<i>Nyitra Megyei Önkormányzat</i>

1.2. Az intézmények alárendelt egységeinek neve

Az intézmények alárendelt egységeinek írását a szabályzat 189. pontja alpontokban szabályozza. Ha egy intézménynek (mint főhatóságnak) alárendelt intézményei is vannak, ezek nevét is minden tagjában nagy kezdőbetűvel írjuk (189. a); pl.: *az MTA Nyelvtudományi Intézete*. A szlovák viszont az intézmények, a hivatalok, a vállalatok stb. alárendelt egységeinek a nevét nem tulajdonnévként, hanem egyszerű közszóként kezeli, tehát kis kezdőbetűvel írja őket, pl.: *oddelenie jazykovej kultúry Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV*.

A magyar helyesírási szabályzat szerint az egy intézményen belüli nagyobb szervezeti egység, testület stb. neve akkor írandó intézménynévszerűen, ha az egyediség érzékeltetésére szükség van (189. b); vagyis: *Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék* (pl. a Comenius Egyetemen). Ugyanezen szabálypont c) alpontja szerint kis kezdőbetűvel írjuk az intézmények azonos rendeltetésű kisebb egységeinek típusukra utaló megnevezését, pl.: *a Szlovák*

Televízió kereskedelmi osztálya. Főként a b) alpont megfogalmazása hagyta teret a megnevezés egyéni megítélésének, a különböző értelmezéseknek, legalábbis ezt igazolja a szlovákiai magyar írásgyakorlat:

Illyés Közalapítvány Kuratóriuma
Mécs László Alapítvány kuratóriuma
Magyar Koalíció Pártja Országos Tanácsa
Komáromi Járási Hivatal Iskolaiügyi Osztálya
Dunaszerdahelyi Városi Hivatal Pénzügyi osztálya
Dunaszerdahelyi Körzeti Hivatal közlekedési osztálya
Rákóczi Szövetség győri szervezete
a Csemadok Dunaszerdahelyi Területi Választmánya
a Csemadok Területi Választmánya
a Csemadok Vásárúti Alapszervezete
a Csemadok nyékvárkonyi alapszervezete
a szervezet Területi Választmánya
a Közgazdasági Egyetem Tanulmányi Osztálya
a Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke
a Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának magyar nyelv és irodalom tanszéke
a Csemadok Országos Tanácsának elnöksége
az Országos Tanács Elnöksége
az Országos Tanács titkársága
a Szövetség Országos Ellenőrző Bizottsága
a Szövetség területi választmánya
a kulturális minisztérium nemzetiségi főosztálya
az Oktatásiügyi Minisztérium középiskolai főosztálya

1.3. A csoportok nevei

Bár a rendszerváltás óta sok új szó, kifejezés, intézménynév jött használatba, amelyek helyet kértek maguknak a szabályzatban (AkH. 1994: 5), a szerzők továbbra sem foglalkoznak a kulturális életnek általában önszerveződésből működő, több-kevesebb emberből álló, új keletű egységeinek, elnevezéseinek írásmódjával. Az Osiris Helyesírás c. kézikönyve az ilyen típusú neveket a vegyes írásmódú intézménynevek közé sorolja, s számba vesz néhány olyan jelenséget, amelyre az érvényben levő szabályzat nem ad eligazítást, pl.: *Republic együttes*, *Tátrai-vonósnégyes*, *Bergendy koncert-, tánc- és szalonzenekar*, *Takáts Tamás Dirty Blues Band* (Laczkó–Mártonfi 2004: 220). Ennek ellenére felmerül a kérdés: hogyan értelmezzük az énekkarok, a kórusok, a bábcsoportok, a színjátszó csoportok és körök, az együt-

tesek stb. nevét? Az intézménynevek vagy az intézménynévszerű alakulatok helyesírására vonatkozó szabálypontokat vegyük figyelembe lejegyzésükor?

A szlovák helyesírási szabályzat ez esetben is egyértelműen fogalmaz: az 1.3.3. szabálypont 7. alpontja szerint az együttesek, az ének- és tánccsoporthoz nevében csak a többemű elnevezés első tagját kezdjük nagybetűvel, pl.: *Slovenský filharmonický zbor, Malokarpatská kapela*. Az alábbi szlovákiai sajtónyelvi példák azt bizonyítják, hogy a legfőbb gondot az ilyen típusú megnevezések írásában a tulajdonnév terjedelmének meghatározása okozza:

Kék Duna vegyeskar
Kis Csali Zenekar
Szőttes Kamara Néptáncegyüttes
Jánosi Együttes
Sárközi népzenei együttes
a Csemadok Vegyes Éneklőcsoportja
Nagycétényi vegyes éneklőcsoport
Nyárasdi női népdalkör
Nagyabonyi Népdalkör
Écsi Népdalkör és Citeraegyüttes
Nagygyéresi Vadóc színjátszó csoport
Komáromi Egyszervani komédiások színjátszó csoport
Dunaszerdahelyi Fókusz Gyermekszínpad
Galántai Fabula bábcsoport
a párkányi Kuckó Bábcsoport
Csallóközi Íjászok

1.4. Az intézménynévszerű megjelölések

A magyar helyesírás szabályainak 11. kiadása a 190. pontban elkülöníti az intézménynévszerű megjelöléseket az intézménynevektől. Eszerint a pályaudvarok, megállóhelyek, repülőterek, mozik, vendéglők, eszpresszók, üzletek, fürdők stb. megnevezésében az intézménynévi jelleg kevésbé érvényesül. Ezekben a csak intézménynévszerű megjelölésekben a tulajdonnévi, illetőleg az azzal egyenértékű tagot (tagokat) nagybetűvel írjuk, az értelmezésre szolgáló köznévi tagot (tagokat) pedig kisbetűvel kezdve különírjuk; pl.: *Lux mozi, Hét Törpe cukrászda*. Más kiadványok – mint pl. A földrajzi nevek helyesírása c. szabályzat – szerint azonban a használó szándékától függően egyes ilyen alakulatok intézménynévként is írhatók: *Kis Rabló Étterem, Pacsirta Csárda, Tatra Mozi* (Fábián–Földi–Hőnyi 1998: 51). Az Osiris Kiadó Helyesírás c. kötete azokat az intézményneveket, amelyekben –

a szabályzat értelmében – kevésbé érvényesül az intézménynévi jelleg, a vegyes írásmódú intézménynevekhez sorolja ugyan, a feltüntetett példák között azonban nem találunk olyat, amely eltérne az akadémiai szabályzat intézménynévszerű megjelöléseinek írásmódjától (Laczkó–Mártonfi 2004: 220).

A szlovákban az intézménynévszerű megjelölések elsősorban szerkezetükben különböznek magyar megfelelőiktől: a szintagma első eleme ugyanis itt nem a jelző, hanem a jelzett szó, pl.: *hotel Devín, kino Tatra, kvetínárstvo Iris* (1.3.3. szabálypont, 9. alpont). Az elnevezés közzsói elemét a szlovák csak abban az esetben írja nagybetűvel, ha feliratként szerepel. Az alábbi példák azt mutatják, hogy a szlovákiai magyar írásgyakorlat általában eltér az akadémiai helyesírásban foglaltaktól: mind az üzletek és vendéglátó-ipari egységek kiírásaiban, mind nyomtatásban nagy kezdőbetűs a tulajdonnév értelmezését elősegítő köznévi tag is, vagy legalább ingadozást mutat:

Alex Cipőbolt

Iris Virágszalon

Gerbera virágbolt

Vámbéry Irodalmi Kávéház (vagy: *Vámbéry irodalmi kávéház*)

Fortuna kávéház

Viktória Gyógyszertár

Cobra Gyógyszertár

Balkán Fagyizó

Erika cukrászda

Andrea Shop

Détári Shop

MUSIC Shop

2. A rendezvények nevei

A rendezvények, rendezvénysorozatok, társadalmi és politikai mozgalmak, programok nevét a helyesírási szabályzat 146. pontja szerint általában kisbetűvel írjuk: *nemzetközi orvoskongresszus, a magyar nyelv hete* stb. Egy másik szabálypont (191.) alapján viszont az intézményszerű (rendszeresen ismétlődő országos vagy nemzetközi) rendezvények, kiállítások, vásárok stb. nevét az intézményekével azonos módon szokás írni; pl.: *Budapesti Nemzetközi Vásár, Vadászati Világkiállítás*. Az idézett két szabálypont azonban nem oldja meg a problémát: értelmezési gondokat okozhat ugyanis a rendezvények intézményszerűségének fogalma. Ha ez csupán a rendszerességet, a bizonyos időszakonként (évente, négyszer évente stb.) történő megrendezést jelenti, akkor az összes sorszámozott rendezvényt nagy kezdőbetűvel kellene

írnunk (Zimányi 1996: 72); pl.: *VII. Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia, X. Országos Táncháztalálkozó*. A Magyar értelmező kéziszótár *intézmény, intézményes* szócikkei alapján viszont az intézményszerűség fogalmába beleértendő a következő tényezők is: a társadalomban kialakult bizonyos személyi keret, kialakult rendszer, forma, szokás, ill. intézmény, hatóság közreműködése, szervezettsége (ÉKSz. 2003: 575).

A szlovák akadémiai helyesírás ez esetben is következetesebb: a különböző rendezvények, kongresszusok, kiállítások, versenyek stb. megnevezésében csupán az első, illetve az önmagában is tulajdonnévi tagot írja nagy kezdőbetűvel, pl.: *Bratislavské hudobné slávnosti, 5. bienále ilustrácií Bratislava*. Az alábbi példaanyag arról tanúskodik, hogy a szlovákiai magyar írásgyakorlatban a rendezvények nevének írásmódja erősen ingadozik:

Szép Magyar Beszéd verseny
a Szép magyar beszéd verseny országos döntője
a Katedra Alapítvány Környezetvédelmi versenye
Tátika énekverseny
Bíborpiros szép rózsza népzenei fesztivál
Nemzetiségek Néptáncfesztiválja
Nemzetközi Harmonikafesztivál
Vass Lajos Kárpát-medencei népzenei verseny
III. Országos Zeneiskolai népzenei verseny
Csallóközi Vásár
Aranykapu Karácsonyi Vásár
Szent István napi Kulturális Napok
Dióspatonyi kulturális napok
Dunaszerdahelyi Kulturális Nyár
Bartók Béla Kulturális Napok
II. Nagyudvarnoki Falunap
Anyanyelvi napok
Katedra Napok
Kazinczy Napok
Kazinczy-napok
Fiatal Írók III. Alkotótábora

3. A földrajzi nevek

A földrajzi nevek nyelvi felépítése rendkívül változatos. Az egyelemű nevek mellett igen nagy a többelemű nevek száma. Ezeknek az egységét bizonyos típusokban az egybeírás mutatja, más csoportokban a szoros kapcsolatot az alkotó tagok közé tett kötőjel fejezi ki, a különírt tagokból álló

nevek esetében pedig a helyesírási forma vagy a nyelvi felépítés érzékelteti az összetartozást.

A földrajzi nevek helyesírására vonatkozó szabályok megfelelő értelmezése nemcsak a sajtónak jelent komoly kihívást, időnként nyelvészeti szaklapok hasábjain is megjelennek a szabálykönyv e fejezetéhez kapcsolódó szkeptikus megállapítások, pl.: „A felesleges és aprólékos szabályozás csúcsa a földrajzi nevek írásáról szóló rész, beleértve az *-i* végződéses származékok írását is” (Nádasdy 2003). A szerző a továbbiakban a földrajzi nevek helyesírásának egyszerűsítését szorgalmazza olyannyira, hogy az egész rendszert csupán egy vagy két alapelvre szűkítené: „...a rövid egyszerű nevekhez közvetlenül ragasszuk az *-i*-t, s akkor kisbetűvel kezdjük, egyébként meg ragasszuk a végződést kötőjellel, és hagyjuk magát a nevet változatlanul” (Nádasdy 2003). Elképzelhető, hogy az ilyen radikális változtatás bizonyos idő elteltével megkönnyítené a földrajzi megnevezések helyesírását, de azok körében, akik ismerik és alkalmazni tudják a jelenlegi szabályokat, mindenképpen még nagyobb zűrzavart keltene. Gondoljunk csak az új német helyesírási szabályozás bevezetése körüli vitákra s az ezt követő – éppen a sajtó, a kiadók és a szerkesztők által kezdeményezett – tiltakozásokra!

Fábián Pál, a Magyar Tudományos Akadémia Helyesírási Bizottságának főmunkatársa egyébként a következőképpen válaszol a földrajzi nevek írásmódjának bonyolultságát bíráló megjegyzésekre: „A földrajzi nevek rendkívül változatos nyelvi szerkezete már az előző (1954-es) szabályozáskor is sok gondot okozott, de végül is kialakultak az alapszabályok, amelyekre a későbbi tüzetes szabályozást építeni lehetett. Bár ezt a földrajzinév-írási rendszert több kritika érte, nem sikerült nála jobbat kidolgozni, ezért a 11. kiadás is megtartotta az immár hagyományosnak tekinthető írásmódokat” (Fábián 1999: 256).

A hazai sajtótermékekben fellelhető földrajzi nevek írásában elkövetett pontatlanságokat az áttekinthetőség kedvéért A magyar helyesírás szabályai (11. kiadás, 12. lenyomat, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000) c. szabálygyűjtemény felosztása alapján csoportosítottuk. A legtöbb, a standardtól eltérő módon írt tulajdonnév a kötőjellel összekapcsolt elemekből álló földrajzi nevek körébe tartozik, továbbá problematikusnak bizonyult az *-i* képzős származékszavak írásmódja szinte minden csoportban.

3.1. A kötőjellel összekapcsolt elemekből álló földrajzi nevek

A kötőjel mindig az elemek egymáshoz tartozását jelöli, tehát két vagy több szó együttesen fejezi ki a földrajzi nevet; a nagyköötőjel pedig a távolságot, a valamitől valameddig tartó viszonyt érzékelteti. A standard helyesírási

formától való eltérés nagy része abból adódott, hogy elmaradt a kötőjel, vagy a kezdőbetűk írásképe nem volt az AkH. szabályaihoz igazítva.

Az összegyűjtött példaanyagban az ilyen földrajzi alakulatok írásmódja ekképp alakult:

SAJTÓBAN	STANDARD FORMA
<i>Ión tenger</i>	<i>Jón-tenger</i>
<i>Ión szigetek</i>	<i>Jón-szigetek</i>
<i>Sitina alagút</i>	<i>Sitina-alagút</i>
<i>San Bernardino hegység</i>	<i>San Bernardino-hegység</i>
<i>Óriáshegység</i>	<i>Óriás-hegység</i>
<i>dunaparti település</i>	<i>Duna-parti település</i>
<i>kárpát-medencei</i>	<i>Kárpát-medencei</i>
<i>Gömör–tornai Karszt</i>	<i>Gömör–Tornai-karszt</i>
<i>Dél-Kelet Ázsia</i>	<i>Délkelet-Ázsia</i>
<i>Szaúd Arábia</i>	<i>Szaúd-Arábia</i>
<i>Közel Kelet</i>	<i>Közel-Kelet</i>

3.2. A különírt elemekből álló földrajzi nevek

A mai és a történelmi államrészek nevében viszont a kis kezdőbetűs *me-gye, járás, kerület, terület* stb. utótagot különírjuk az előtte álló nagy kezdőbetűs névrészekről. Az ilyen nevek *-i* képzős származékában megtartjuk a különírást, miközben a közsői tagokat kisbetűvel, az önállóan is tulajdonnévi elemeket nagybetűvel kezdjük (AkH. 2000: 72).

SAJTÓBAN	STANDARD FORMA
<i>komáromi járás</i>	<i>Komáromi járás</i>
<i>dunaszerdahelyi járás</i>	<i>Dunaszerdahelyi járás</i>
<i>nagyszombati kerület</i>	<i>Nagyszombati kerület</i>
<i>Komárom–Esztergom Megye</i>	<i>Komárom-Esztergom megye</i>
<i>Nógrád Megyei</i>	<i>Nógrád megyei</i>

Vannak olyan földrajzi nevek, amelyekhez az érthetőség érdekében magyarázó jellegű meghatározást is fűzünk. Ekkor azonban ez a magyarázat nem az eredeti földrajzi megnevezés része, ezért ezeket mindig különírjuk. Ilyenkor azonban egy laikusnak nehéz eldöntenie, hogy vajon a helyiek szókincstárában az adott földrajzi megjelölés magyarázó jellegű köznévi elemmel vagy anélkül használatos (AkH. 2000: 73):

SAJTÓBAN*Don-folyó**Fertő-tó**Szahara-sivatag***STANDARD FORMA***Don folyó**Fertő tó**Szahara sivatag*

Kisbetűvel kezdve különírjuk a névhez nem tartozó alkalmi jelzőket is:

SAJTÓBAN*(a) Szlovák-Magas-Tátra**(az) Olasz-Alpok***STANDARD FORMA***(a) szlovák Magas-Tátra**(az) olasz Alpok***4. Az ünnepek, az emléknapi nevek**

A szabályzat 145. pontja szerint kis kezdőbetűvel írjuk az ünnepeket, a nevezetes napokat, a rövidebb-hosszabb időszakokat, a történelmi eseményeket jelentő szavakat, szókapcsolatokat: *március tizenötödike, pedagógusnap* stb. A szlovákban az ünnepek és az emléknapi nevek tulajdonnévnek számít, de minden esetben csupán az elnevezés első eleme nagy kezdőbetűs, pl.: *Sviatok vŕetkŕých svätŕých, Medzinárodnŕ deň detí* (1.3.3. szabálypont, 2. alpont). A szlovákiai magyar írásgyakorlatban számos példát találunk az esetlegesen érzelmi töltésből, megkülönböztetett tiszteletből vagy reklám-célból ún. presztízsnagybetűvel (Balázs 2001: 119), esetleg az angol hatására nagy kezdőbetűvel írt nevekre:

Anyák napja (vagy: *Anyák Napja*),*Valentín Nap* (vagy: *Valentin-nap*, ritkábban: *Bálint Nap* vagy *Bálint-nap*),*Pedagógusnap*,*Nemzetközi Gyermeknap* (vagy: *Gyermeknap*),*Nemzetközi nőnap* (vagy: *Nemzetközi Nőnap, Nőnap*),*a Szerelmesek Napja* (ti. a *Bálint-nap* vagy *Valentin-nap*),*az 1848–49-es Forradalom és Szabadságharc emléknapija*,*a Költészet Napja*,*a Honfoglalás ünnepe*.**5. A díjak, a kitüntetések nevei**

A kitüntetések, a díjak nevének írására először 1984-ben tért ki a helyesírási szabályzat. A 195. szabálypont szerint a *díj, az érem, az emlékérem* szót a tulajdonnévhez (leggyakrabban személynévhez) kötőjellel kapcsoljuk, s kis kezdőbetűvel írjuk: *Kossuth-díj, Bartók Béla-emlékérem*. A több különírt

közsóból álló kitüntetés- és díjnevekben az alkotó tagokat nagybetűvel kezdjük: *Állami Díj, Kiváló Pedagógus Emlékérem*. A kitüntetések és a díjak fokozatait, illetőleg típusait jelölő szavakat, kifejezéseket kisbetűvel írjuk: *a Szlovák Köztársasági Érdemrend ezüstkeresztje*.

A szlovák helyesírás szabályai szerint a kitüntetések, a díjak nevében szintén csak az első, illetve az önállóan is tulajdonnévi szóelem nagy kezdőbetűs, pl.: *Nobelova cena, Čestná plaketa SAV za zásluhy v spoločenských vedách*. A hazai sajtótermékekben a látszólag egyértelmű szabályozás ellenére is gyakoriak a standardtól eltérő példák:

Posonium Irodalmi és művészeti Díj,
Posonium Irodalmi díj,
Költészeti-Díj,
Műfordítói-Díj,
Fábry Díj,
Közgazdasági Nobel-díj,
Nobel békedíj,
Év Pedagógusa díj,
Janský emlékérem.

Összegezés

A helyesírási standardtól való eltérés szemléltetésére gyűjtött példák kivétel nélkül a szlovákiai magyar nyelvű sajtótermékekből származnak. Az okok megnevezésekor sok mindenre hivatkozhatunk: a szabályok hiányos ismeretére vagy félreértelmezésére, esetleg semmibe vételére is. A szlovák és a magyar akadémiai helyesírás egyes pontjainak összevető vizsgálata (amelynek részletes eredményei egy, a közelmúltban megjelent tanulmányban olvashatóak) azt bizonyítja, hogy a szlovákiai magyar írásgyakorlókat a tulajdonnevek vagy a tulajdonnévnek vélt elnevezések írásakor nem befolyásolja a szlovák helyesírás. A példaanyagot tanulmányozva azonban nem beszélhetünk minden esetben egyszeri vagy tudatlanságból fakadó helyesírási hibákról, hiszen a változások iránya sokszor egybeesik (l. az intézménynevek egyes típusainak írásmódját); ilyenkor a háttérben legtöbbször ott találjuk a megkülönböztetés, az egyedítés, a kiemelés igényét (vö. Zimányi 1996: 83).

Mindezek ellenére elképzelhetetlennek tartjuk, hogy a helyesírás az egyén és a közösség viszonyának tekintetében különfejlődjön. Az egyes nyelvközösségek a történelem folyamán általában eljutottak oda, hogy valamilyen módon tudatosítsák saját normarendszerüket. E tudatosításnak az alapformája a rögzítés, a kodifikáció. A kodifikáció egy nyelv valamely

nyelvváltozatának nyelvtani szabályokban, értelmező szótárakban, helyesírásokban történő rögzítése. A helyesírás tehát zárt minta egy szociokulturális alapú normarendszeren belül, technika, ugyanakkor több is annál: egy közösség nyelvi hagyománymondásának része.

S ha az újságírótól elvárjuk, hogy ismerje és alkalmazza a standard magyar helyesírást, a helyesírási szabályzattal szemben is lehetnek elvárásaink. Mégpedig: a következő kiadásban törekedjen a szabályok pontos, félreismághatatlán megfogalmazására, és csökkentse az egyes szabálypontokban tapasztalható bizonytalanságokat (az *általában* és a hasonló jellegű töltelék-szók használatát), hogy a szabályozások belső összefüggései jól érzékelhetővé, egyértelművé váljanak mindannyiunk számára.

Hivatkozások:

- AkH. 1984. A magyar helyesírás szabályai. Tizenegyedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- AkH. 1994. A magyar helyesírás szabályai. Tizenegyedik (példaanyagában átdolgozott) kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- AkH. 2000. A magyar helyesírás szabályai. Tizenegyedik kiadás. Tizenkettedik (példaanyagában bővített) lenyomat. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Balázs Géza 2001. Magyar nyelvhelyességi lexikon. Corvina Kiadó, Budapest.
- Bozsik Gabriella 2002. Intézménynévadás az ezredfordulón. In: A. Jászó A. – Koltói Á. (szerk.): Éltető anyanyelvünk. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 86–89.
- Pusztai Ferenc (szerk.) 2003. Magyar értelmező kéziszótár. Második, átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Fábián Pál – Földi Ervin – Hönyi Ede 1998. A földrajzi nevek helyesírása. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Hajdú Mihály 1994. Magyar tulajdonnevek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kiss Jenő 1994. Magyar anyanyelvűek – magyar nyelvhasználat. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. Helyesírás. Osiris Kiadó, Budapest.
- T. Nagy Gábor 1996. A helyesírás a nyelvi normák rendszerében. In: Bozsik G. – V. Raisz R. – Zimányi Á. (szerk.): Helyesírási kultúránk fejlesztéséért. Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger, 17–22.
- Pravidlá slovenského pravopisu 2000. Tretie, upravené a doplnené vydanie. Bratislava: Veda
- J. Soltész Katalin 1979. A tulajdonnév funkciója és jelentése. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Zimányi Árpád 1996. Nagybetűsítések mai írásgyakorlatunkban. In: Bozsik G. – V. Raisz R. – Zimányi Á. (szerk.): Helyesírási kultúránk fejlesztéséért. Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger, 68–84.

A példaanyag forrásainak jegyzéke:

Új Szó (napilap), 2002. márciusi számai, 2006. februári számai

Ösvény (a Csemadok Dunaszerdahelyi Területi Választmányának módszertani és
információs lapja), 2001. júliusi és decemberi szám
Publikum (Dunaszerdahely kulturális magazinja), 2001. júniusi, szeptemberi szám,
2002. szeptemberi szám, 2006. márciusi szám
Szörös Kő (irodalmi és művészeti folyóirat), 2001. őszi és téli száma, 2002. januári
szám
Dunajskostredsko (hirdetési újság), 2002. februári, márciusi, áprilisi szám, 2006.
februári szám
Gratis (hirdetési újság), 2002. áprilisi, májusi szám